

Ключевые слова: правовое общество, личность, ответственность, социальная ответственность, юридическая ответственность.

RESPONSIBILITY AS VALUABLE CONSTANT OF LIFE OF LEGAL SOCIETY

Manuylov E. M., Kalinowski Y. Y.

Investigated the main characteristics of responsibility in a context of development of legal society. Analyzed features of manifestation of responsibility at personal and public levels. Considered intrinsic characteristics of such concepts as «social responsibility», «personal responsibility», «constitutional and legal responsibility», «legal responsibility».

Key words: legal society, personality, responsibility, social responsibility, legal responsibility.

УДК 1:316.4

О. В. Прудникова, кандидат філософських наук

ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Показано, що сучасне розуміння сутності інформаційної культури сформувалося під впливом бурхливого розвитку інформаційних технологій. Проаналізовано найбільш суттєві підходи до розуміння інформаційної культури.

Ключові слова: інформація, інформаційна культура, інформаційний простір.

Актуальність проблеми. Інформаційна цивілізація радикально перетворює соціокультурний простір, формуючи інформаційну культуру, з проблем якої проводяться конференції, виходять чимало публікацій. Особливо багато інформації можна знайти в мережі Інтернет. Аналізуючи ці матеріали, можна зафіксувати одну особливість: найчастіше проблема інформаційної культури розглядається тільки в світлі використання нових інформаційних технологій. Основна складність рефлексії досліджуваного феномену пов'язана з багатозначністю самого її поняття, що є наслідком полісемії самих базових понять — «інформація» та «культура». Невизначеність при використанні цього поняття посилюється також через наявність множини

близьких, але не тотожних йому понять: «культура читання», «інформаційна письменність», «комп'ютерна письменність», «інформаційна компетентність» тощо.

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить про те, що, незважаючи на відносно недавню появу проблеми інформаційної культури у філософському полі — близько середини ХХ ст., на сьогодні напрацьовань у даній царині достатньо багато. Разом з тим виникає нагальна необхідність у структуризації точок зору на вказану проблему з метою максимальної адекватності філософської рефлексії сутності інформаційної культури соціокультурній дійсності, що і є *метою* цієї статті¹.

Виклад основного матеріалу. Термін «інформаційна культура» вперше з'явився у 70-х роках ХХ ст. у працях вітчизняних (а точніше — радянських) дослідників-бібліографів (К. Войхановської, Б. Смирнова та ін.), які ототожнювали її з бібліотечно-бібліографічною культурою і професійною діяльністю фахівця. З кінця 1980-х років проблемами інформаційної культури поряд з бібліографознавцями і бібліотекознавцями зацікавилися суспільствознавці, філософи, фахівці в галузі філософії інформації (А. Виноградов, Г. Воробйов, А. Ракітов, Е. Семенюк, А. Суханов, А. Урсул та ін.). В їх публікаціях поняття «інформаційна культура» стало розглядатися у широкому філософському та спеціально-науковому контексті як найважливіший компонент духовної культури суспільства в цілому, різних соціальних груп, окремої особистості. Серед таких публікацій особливо виділяється монографія А. Суханова «Інформація і прогрес» [1].

Одне з перших тлумачень поняття «інформаційна культура» було запропоновано Г. Воробйовим, який визначав її як «уміння використовувати інформаційний підхід, аналізувати інформаційну обстановку і робити інформаційні системи більш ефективними» [2, с. 288].

А. Єршов уважав, що інформаційна культура включає «навики грамотної постановки завдань та їх вирішення за допомогою ЕОМ; розуміння устрою і функціонування ЕОМ; уміння грамотно інтерпретувати результати вирішення практичних завдань за допомогою ЕОМ і застосовувати їх» [3, с. 16].

В. Каймін пов'язував дане поняття з предметом інформатики як наукової дисципліни, що вивчає закони і методи накопичення та оброблення інформації на ЕОМ, у спілкуванні людей та житті суспільства [4, с. 17].

О. Медведєва тлумачить інформаційну культуру як «рівень знань, що дозволяє людині вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, брати участь в його формуванні та сприяти інформаційній взаємодії» [5, с. 59].

¹ Тема даної статті безпосередньо пов'язана з філософськими дослідженнями в межах комплексної цільової програми НДР, яку здійснює кафедра культурології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Загальним для наведених тлумачень інформаційної культури є її зв'язок з сучасними (на той час) методами зберігання та оброблення інформації, застосуванням ЕОМ, тобто з інформаційним суспільством. При цьому підході вона розглядається як похідна інформаційного суспільства.

З другого боку, М. Розенберг, тлумачучи дане поняття, виходить за межі комп'ютеризації і відзначає, що «інформаційна культура — найважливіший компонент духовної культури людини в найзагальнішому сенсі цього терміна. Реальна царина її застосування фактично є значно ширшою. Вона не виникла з появою комп'ютера — поява писемності, винахід книгодрукування створили цілісну технологію накопичення і поширення інформації, а отже, формування змісту інформаційної культури суспільства, розвитку цивілізації в цілому» [6, с. 36].

В. Белошарпа вважає, що «інформаційну точку зору взагалі навряд чи можна визнати принципово новою. Такі погляди не були чужими ані Новому часу, ані Середнім вікам, ані Античності. Але якщо всі ці особливості системно-інформаційної точки зору ми можемо побачити й у минулому, то лише в зачатковій або незрілій формі. Йдеться про пізнання світу людиною, про ступінь зрілості цього пізнання» [7, с. 7].

А. Гречихін зауважує, що «інформаційна культура — це інформаційна діяльність аксіологічного характеру, тобто зумовлена цінностями культури» [8, с. 15].

Можна виділити й третій підхід до розуміння сутності інформаційної культури як тісно взаємозв'язаної з інформаційним суспільством і в той же час найважливішою частиною культури суспільства в цілому. Так, Е. Семеник вважає, що «інформаційна культура — це ступінь досконалості людини, суспільства або певної його частини в усіх можливих видах роботи з інформацією: її одержанні, накопиченні, кодуванні та переробленні будь-якого роду, у створенні на цій основі якісно нової інформації, її передаванні, практичному використанні» [9, с. 3].

І. Хангельдієва підкреслює, що «інформаційна культура — це якісна характеристика життєдіяльності людини у сфері одержання, передавання, зберігання та використання інформації, де пріоритетними є загальнолюдські духовні цінності» [10, с. 2].

Т. Сосніна визначає: «Інформаційна культура характеризує рівні розвитку конкретних суспільств, народностей, націй, а також специфічних сфер діяльності (наприклад, культура праці, побуту, художня культура). Вона нерозривно пов'язана з другою (соціальною) природою людини, є продуктом її творчих здібностей, виступає змістовною стороною суб'єкт-суб'єктних і об'єкт-об'єктних відносин, зареєстрованих за допомогою різних матеріальних носіїв» [11, с. 48].

Таким чином, до середини 90-х років ХХ ст. цілком сформувалася наукова точка зору, за якою інформаційна культура — достатньо широке поняття, котре не обмежується рамками інформаційного суспільства.

У сучасній науковій парадигмі пострадянського простору простежуються різні дослідницькі підходи, основними з яких є: технологічний і культурологічний, які об'єднують педагогічні, аксіологічні, психологічні та інші підходи.

У першому, технологічному підході інформаційна культура ототожнюється з комп'ютерною писемністю, навичками роботи з інформаційними матеріалами, рівнем знань, професійним умінням працювати із спеціальною інформацією [12–15]. Вона визначається в межах цього підходу як уміння цілеспрямовано працювати з інформацією і використовувати її для одержання, оброблення та передавання комп'ютерних інформаційних технологій, сучасних технічних засобів та методів [16].

Цей підхід пов'язує інформаційну культуру безпосередньо з різнобічними вміннями пошуку необхідної інформації та її використання від роботи з бібліотечним каталогом, комп'ютерної грамотності до перегляду інформації в мережах [17, с. 24].

Як зазначає у цьому контексті російський дослідник К. Колін, «інформаційна культура суспільства характеризує його здатність формувати і використовувати інформаційні ресурси, сучасні засоби інформатики та інформаційні технології на користь забезпечення своїх життєдіяльності і розвитку» [12, с. 7].

У межах технологічного підходу російська дослідниця Л. Проніна зазначає, що «про інформаційну культуру людини судять не по тому, що вона думає про себе сама, або якою вона видається оточуючим, а за реальними результатами її самостійної інформаційної діяльності, інформаційної поведінки, інформаційного способу життя. Вони стають оптимальними та раціональними і людина уникає інформаційних перевантажень, а вміння оцінювати інформацію допомагає їй успішно протистояти різноманітним інфологемам, інформаційному пресингу» [18, с. 253].

На наш погляд, не слід обмежувати сферу функціонування інформаційної культури лише сферою комп'ютеризації, програмування, інформаційної техніки та інформаційної діяльності. Сьогодні з'явилася необхідність у комплексному багаторівневому філософському обґрунтуванні цього поняття.

Специфіка культурологічного підходу [19–22] — у виявленні суб'єктності, культурних сенсів людського існування в нових соціально-технологічних та інформаційних умовах. Особистісно-орієнтована спрямованість інформаційної культури тут тлумачиться як гармонізація внутрішнього світу особистості в перебігу освоєння всього обсягу соціально необхідної інформації,

як складова частина базисної культури особистості, як системна характеристика людини.

З таких позицій інформаційна культура розглядається не тільки як придбання нових інструментів діяльності, а й як загальне уявлення людини про інформаційні процеси в навколишньому світі, джерела тієї або іншої інформації, значущості ціннісної орієнтації в інформаційному середовищі.

Інформаційна культура індивіда включає як високий рівень володіння інформаційними технологіями даного суспільства, так і усвідомлення сенсів культурно значущої інформації, що транслюється через ці носії. У цивілізаційному контексті інформаційна культура — це методика, методологія і світогляд суспільства епохи інформатизації. У зв'язку з цим російська дослідниця Н. Водоп'янова розглядає інформаційну культуру як процес, що еволюціонує в суспільстві в пошуку найбільш оптимальних форм взаємодії, торкаючись світоглядних, когнітивних, морально-етичних, психологічних, соціальних та технологічних аспектів поширення інформації в суспільстві і використання її індивідом [20, с. 69–71].

У зв'язку з цим уявляється цікавою точка зору російської дослідниці Н. Гендіної. Розглядаючи становлення інформаційної культури як самостійного наукового напрямку і освітньої практики, вона пропонує застосувати поняття «інформаційна культура» «до всього різноманіття знань, умінь і самостійних дій людини при роботі в такій глобальній сфері, як інформація та сучасні інформаційні технології» [23].

На думку Н. Гендіної, поняття «інформаційна культура» включає такі компоненти, як інформаційна грамотність — «якість інформаційної підготовки людини» або «здатність своєчасно знаходити, одержувати, адекватно сприймати і продуктивно використовувати нову інформацію»; комп'ютерна грамотність — «сукупність знань і вмінь, що дозволяють людині використовувати комп'ютери у своїй професійній діяльності і повсякденному житті», але, на її думку, це не дає повного уявлення про інформаційну культуру. Тому вона пропонує використовувати більш ємне поняття — «інформаційна культура особистості» — і уявляє його як «сукупність інформаційного світогляду, системи знань і вмінь, що забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність з оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб з використанням як традиційних, так і нових інформаційних технологій. Важливою ланкою, що “скріплює” всі компоненти інформаційної культури, є інформаційний світогляд — система узагальнених поглядів на інформацію, інформаційні ресурси, інформаційні системи, інформаційні технології, інформатизацію, інформаційне суспільство і місце людини в ньому, на ставлення людей до навколишнього інформаційного середовища, а також спричинені цими поглядами їх переконання, ідеали, принципи пізнання та діяльності» [23].

Вважаємо, що наведене уявлення свідчить про глобальність і масштабність даного феномену, але не дає конкретного розуміння про саме поняття інформаційної культури, що не дозволяє чітко сформулювати категорію, яка цікавить нас. Тому розглянемо ще одну точку зору.

Інформаційна культура, на думку Л. Скворцова, — це «специфічна, створена людиною і цивілізаційна реальність, що разом з тим об'єктивувалася, здатна визначати характер масової поведінки»; інфокультура утворює «нову універсальну форму цивілізації» і тлумачиться в єдності трьох її вимірів: інформаційної інфраструктури, відеоряду (образи-схеми, створювані ЗМІ) та метаосвіти (формування адекватної ідентичності особи) [24]. Це визначення видається нам якнайповнішим, оскільки у ньому відображено різні ієрархічні рівні функціонування досліджуваного феномену — загальносоціальний, внутрішньосистемний, рівень особи як елементної будови. Соціетальний рівень функціональної реалізації інформаційної культури — створення глобальної, єдиної комунікативної спільноти, що дає можливість індивідуальних послань на масову аудиторію; соціальна демасифікація тотальних комунікацій; соціально-економічна реструктуризація, формування нових соціальних груп. При цьому Л. Скворцов фіксує не тільки технологічний аспект інфосистеми, а й образно-сміслові аспекти впливу інфопотоків на особистість, які формують її поведінку, вибір життєвої стратегії.

Український дослідник О. Дзьобань пропонує розглядати інформаційну культуру не в психологічному і не в педагогічному контексті, а як визначення об'єктивних і суб'єктивних умов ефективного оволодіння інформаційною технікою, а також умінням користуватися персональними комп'ютерами та інформаційними мережами зі здатністю адаптуватися до механізмів їх дії, в соціокультурному аспекті. На його думку, інформаційна культура — це соціокультурна реальність, яка створена людиною і разом з тим впливає на форми масової поведінки, все більше визначає їх. Саме як така соціокультурна реальність інформаційна культура і стає предметом філософії [25, с. 227].

У контексті такого підходу заслуговує на увагу точка зору вітчизняного дослідника Г. Павленка, який визначає інформаційну культуру як сукупність принципів і реальних механізмів одержання, аналізу, переробки та поширення інформації, що забезпечують позитивну взаємодію етнічних та національних культур, та у вузькому сенсі як органічний синтез її складових: а) оптимальних засобів маніпулювання зі знаками, даними, інформацією та подання їх споживачу; б) механізму вдосконалення технічного середовища, зберігання та передачі інформації; в) системи навчання, підготовки людини до ефективної роботи з інформацією [26, с. 19].

У рамках культурологічного підходу доцільно згадати і точку зору В. Маричева, який виділяє три шляхи, що принципово відрізняються, до розуміння

нової інформаційної культури сучасної людини в рамках інформаційної картини світу. Перший — шлях ученого, який переходить у своїх дослідженнях від старих моделей до нових. Другий — шлях освоєння всього простору продуктів західної цивілізації, тобто шлях людини, яка постійно знаходиться в культурному середовищі техногенного суспільства. Третій — освоєння людиною нових наукових моделей, близьких до східної холистичної традиції, на зазначених підставах східної культури [27, с. 150].

Висновки. У міру розвитку науково-технічного прогресу поняття «інформаційна культура» вбирало в себе знання з тих наук, які стали підставою для реалізації принципово нових підходів у роботі з інформацією, що забезпечують розв'язання проблеми інформаційної кризи (теорія інформації, кібернетика, інформатика, семіотика, документалістика та ін.). Особливий вплив на наповнення поняття «інформаційна культура» новим змістом поряд з філософами справили праці фахівців у галузі інформатики, обчислювальної техніки, нових інформаційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Суханов А. П. Информация и прогресс / А. П. Суханов. – Новосибирск : Наука, 1988. – 192 с.
2. Воробьев Г. Г. Твоя информационная культура / Г. Г. Воробьев. – М. : Мол. гвардия, 1988. – 303 с.
3. Ершов А. Школьная информатика в СССР: от грамотности к культуре / А. Ершов // Информатика и компьютерная грамотность. – М. : Наука, 1988. – С. 6–23.
4. Каймин В. О преподавании курса ОИВТ по машинному варианту / В. Каймин, Н. Угринович // Информатика и образование. – 1989. – № 2. – С. 17–22.
5. Медведева Е. А. Основы информационной культуры / Е. А. Медведева // СоцИс. – 1994. – № 11. – С. 52–67.
6. Розенберг Н. М. Информационная культура в содержании общего образования / Н. М. Розенберг // Сов. педагогика. – 1991. – № 3. – С. 33–38.
7. Белошапка В. Мир как информационная структура / В. Белошапка // Информатика и образование. – 1988. – № 5. – С. 3–9.
8. Гречихин А. А. Информационная культура: Опыт типологического определения / А. А. Гречихин // Проблемы информационной культуры : сб. ст. / под ред. Ю. С. Зубова, И. М. Андреевой. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та культуры, 1994. – С. 12–38.
9. Семенюк Э. Л. Информационная культура общества и прогресс информатики / Э. Л. Семенюк // НТИ. Сер. 1. – 1994. – № 7. – С. 3–37.
10. Хангельдиева И. Г. О понятии «информационная культура» / И. Г. Хангельдиева // Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее : тез. докл.

- Международ. науч. конф., Краснодар – Новороссийск, 23–25 сент. 1993 г. – Краснодар : Изд-во Краснодар. гос. акад. культуры, 1993. – С. 2–8.
11. Соснина Т. Н. Словарь трактовки понятия «информация» / Т. Н. Соснина, П. Н. Гончуков. – Самара : Самар. гос. аэрокосм. ун-т, 1997. – 168 с.
  12. Колин К. К. Информационная глобализация общества и гуманитарная революция / К. К. Колин // *Alma Mater*. – 2002. – № 8. – С. 3–9.
  13. Винарик Л. С. Информационная культура в современном обществе / Л. С. Винарик, Н. Ф. Васильева // *Механізм регулювання економіки*. – 2009. – № 2. – С. 80–90.
  14. Кравец В. А. Вопросы формирования информационной культуры [Электронный ресурс] / В. А. Кравец, В. Н. Кухаренко. – Режим доступа: http://www.e-joe.ru/sod/00/4_00/ku.html.
  15. Сотникова Е. А. Информационная культура личности – актуальная проблема российского общества [Электронный ресурс] / Е. А. Сотникова. – Режим доступа: <http://sas1.at.ua/publ/>.
  16. Информатика : учебник / под ред. проф. Н. В. Макаровой. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 768 с.
  17. Мамонтова Н. И. Основные подходы к понятию «информационная культура» / Н. И. Мамонтова // *Вестн. Костром. гос. ун-та им. Н. А. Некрасова*. – 2010. – № 3. – Т. 16. – С. 23–25.
  18. Пронина Л. А. Информационная культура как механизм саморегуляции общества / Л. А. Пронина // *Вестн. Тамбов. гос. ун-та им. Г. Р. Державина (ТГУ)*. – 2012. – Вып. 3 (107). – С. 250–257.
  19. Нурмеева Н. Р. Формирование информационной культуры как отражение современных требований информационного общества [Электронный ресурс] / Н. Р. Нурмеева. – Режим доступа: http://ifets.ieee.org/russian/depository/v11_i4/html/11.htm.
  20. Водопьянова Н. А. Информационная культура как отражение процессов в социокультурной и образовательной сферах / Н. А. Водопьянова // *Фундаментальные исследования*. – 2006. – № 7. – С. 69–71.
  21. Дзьобань О. П. Засоби масової комунікації в культурі суспільства постмодерну / О. П. Дзьобань // *Інформація і право*. – К., 2011. – № 3 (3). – С. 93–101.
  22. Данильян О. Г. Інформаційна картина світу в контексті перспектив сучасної науки й культури / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань // *Інформація і право*. – К., 2013. – № 1 (7). – С. 21–28.
  23. Гендина Н. И. Информационная грамотность или информационная культура: альтернатива или единство [Электронный ресурс] / Н. И. Гендина. – Режим доступа: <http://confifap.spic.ra'upload'spd2004/reports/a-oklad/>.
  24. Скворцов Л. В. Информационная культура в контексте глобализации [Электронный ресурс] / Л. В. Скворцов. – Режим доступа: <http://www.adenauer.ni'reportphp>.
  25. Дзьобань О. П. Філософія інформаційного права: світоглядні й загальнотеоретичні засади : монографія / О. П. Дзьобань. – Х. : Майдан, 2013. – 360 с.

26. Павленко Г. А. Інформаційна культура соціальних суб'єктів як фактор удосконалення управління суспільством : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Г. А. Павленко. – К., 2009. – 20 с.
27. Марычев В. В. Научная картина мира в культуре современного общества : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.13 / В. В. Марычев. – М., 2005. – 200 с.

ФИЛОСОФСКИЙ ДИСКУРС ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ

Прудникова Е. В.

Показано, что современное понимание сущности информационной культуры сформировалось под влиянием бурного развития информационных технологий. Проанализированы наиболее существенные подходы к пониманию информационной культуры.

Ключевые слова: информация, информационная культура, информационное пространство.

PHILOSOPHICAL DISCURS OF INFORMATIVE CULTURE

Prudnikova E. V.

It is Rotined that the modern understanding of essence of informative culture was formed under influence of stormy development of information technologies. The most substantial going is analysed near understanding of informative culture.

Key words: information, informative culture, informative space.

УДК 1:168.5–022.326.5

Н. Б. Годзь, кандидат філософських наук, доцент

ФІЛОСОФІЯ ТА НАУКА У ПОШУКУ МОДЕЛЕЙ ВИХОДУ З КРИЗОВИХ СТАНІВ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Присвячено аналізу певних моделей футурології, уявлення про які вже існують у науковій спільноті. Відтворено роздуми над доцільністю цих моделей виходу з кризових станів. Матеріал статті є продовженням дослідницької роботи авторки над